

Fəzail İsmayıl Böyükkişi

(əvvəli ötən sayımızda)

Müəllif Əziz Əzimlinin atasının 37-ci ildə güllələnməsini belə təsvir edir: "Mudhiş 37-ci ilin "gəcə yarıda qapı döyülməsi Əzimlilərdən də yan ötməmişdi. Ailənin başçısına xalq düşməni" damğası vurub həbs etmişdilər. Aradan birçə ay keçməmiş gecənin tən yarısında güllələməşdilər. Əziz Əzimlinin atası güllələndə onun hələ üç yaşı olmamışdı, o hələ dil açmamışdı. Ondan iki yaş böyük olan bacısınına beş yaşı tamam olmamışdı. Uşaqların anası Əfruzsa kənd qadını idi. Şəhər həyatına alışmamışdı. Çöl-bayır, dükan, bazar tanımırdı. Əri sağlığında onu hərdən-hərdən kino, teatra, musiqi şənliklərinə aparırdı. Əri güllələndikdən sonra onun vəziyyəti çox gərgin idi. Qohum gil və dost-tanış, bir sözlə hamı, xalq düşməninin ailəsindən uzaq qaçırdı. Heç kim uşaqların, ananın harayına hay vermirdi. Hamı öz kölgəsindən qorxub öz canınının hayına qalırdı. Buna baxmayaraq yaxşı adamlar da tapılırdı. Vidadi Babanlı o xeyirxah və mərhəmətli adamlar haqqında bunları söyləyir: "Amma dünya yaxşılardan xali deyildi. Gizlindən də olsa kömək əli yetirənlər tapılırdı, acından qarınlarını ovuşdurub ağlaşan, vay-şüvən qoparan körpələrə canı yanan qonşular gecələr xəlvət-xəlvət gəlib-getdilər. Hazır xorək-görəklə ac qarın doyuzdurub, axırları üçün savab qazandırdılar". Belə xeyirxah adamlardan da biri də yaxınlarda yerləşən toxuculuq fabrikinin direktoru Güləbatın xanım idi. Onun Əfruz xanıma kömək əli uzatması səhnəsini müəllif belə təsvir edir: "Bir axşam qapı ehmalıca döyüldü. Gənc qadın səsa diksindi. Qara qanlar axan ürəyindən neçə-neçə qorxunc fikirlər keçdi. Yerindən durub qapıya yaxınlaşa bilmədi. Qapı daha ehmal tərzdə bir də döyüldü. Gələn adamın sakit davranışı heç də şər qətiərəbə bənzəməirdi.

Gənc ana özündə azacıq cəsəret tapıb, zənninə inanıb kəndərə gəldi. Zorla eşidiləcək titrək səslə xəbər aldı.

- Kimdi?
Bayırdan da qadın səsi eşidildi:

- Qorxma, qızım, aç qapını, sənə sözüm var.

Gənc ana böyük tərəddütlə qıfılı açdı. İçəri dolğun sifətli, iri gövdəli, orta yaşlı qadın girdi. Salamlayıb ora-bura boylandı. Həlimcə sual verdi:

- Körpələr yatıblar?
Gənc ana əlini ürəyinin üstünə qoyub, könülsüz dilləndi:

- Hə, bir az bundan əvvəl yarıtmışam.

Qadın təklifsiz-filansız altına səndəl çəkib yorğun-arğın əyləşdi.

- Sən də səndəl götür, mənə yaxın əyləş, söhbət eləyək.
Gələn Güləbatın xanımla Əfruz xanımın bu söhbətindən belli olur ki, Güləbatın xanımın gəl-

məkdə məqsədi iki uşaq anası olan Əfruz xanımla direktoru olduğu toxuculuq fabrikində gecə növbəsində işə götürmək məqsədi ilə gəlib. O, Əfruz xanıma son günlərdə canının lap üzüldüyünü, çox arıqladığını xatırladıb körpələrinə yazdığı gəlsin deyir. Əfruz xanıma ona belə cavab verir:

- Tanrının mənə yazdığı gəlmirsə, özümə yazığım gəlməyindən nə fayda.

Qadın başını sərt-sərt buladı:
- Yox! Gətiyyəni düz fikirləşmirsən. Sabahın işini bilmək olmur. Gərək ümidini üzməyəsən. Uşaqlarının xatirinə çətinliklərə tab gətirib bir təhər dözsən. Sən-siz uşaqlar necə böyüyə bilər?

çarə yoxdur...

O əlini cibinə salıb, bir cəngə pul çıxartdı, masanın üstünə qoydu.

- Bunu da xərclik verirəm. Maaşa qədər gireləndirər sizi. Di sağ ol. Ümüdlə yaşa. Hər zülmət gecənin bir işıqlı sabahı var...

Qadının təklifi və masa üzərinə qoyduğu pullar onun buzlaşmış ürəyinə ümüd qığılcımları yayıb xeyli isindirdi: həyata qaytarıdı.

Sabahısı gün səhər tezdən alt mərtəbədəki qarı Əfruz xanımın qapısını döyür. O, Əfruzun onu tanımadığını duyub deyir:

- Axşam səninlə görüşən Güləbatın xanımın dediyi nəyəm də uşaqlara mən qulluq edəcəyəm. Qəti fikir eləmə. Hər qəmli günün bir şad günü də var. Mən

lə tərənirdi. Dolanısq xərcini kim qazanacaqdı?.. Ümid yalnız Balabacıya idi!"

Əfruzun ağır xəstəliyini görənlər Güləbatın xanım yenə də onlara kömək əlini uzadı. Balabacını toxuculuq fabrikində yüngülvari bir işə düzəldir və ona mümkün qədər yaxşı məvacib verir. Balabacı ona tapşırılan hər işin öhdəsindən gəlir, hər əziyyətə dözüür, yorğunluğunu heç kəsə bildirmir, ustalardan tikiş qaydalarını öyrənir. Nəhayət şagirdlikdən ustalıq mövğüyünə qalxır, ai-

qiyətlərlə bitirdi, universitetə qəbul olundu. Əla qiymətlərlə oxudu. Əlaçılıq təqaudu aldı. Bu təqaüdlə həm geyim-geçimini aldı, həm də bu təqaüdlə dolandı. Bacını əlavə xərçə salmadı. Ailə yenəcə rahat nəfəs alırdı ki, sonuncu kursda oxuyan Əzizi dövlət imtahanları ərəfəsində siyasi məsələyə görə 20 il müddətinə həbs etdilər. Bu hadisə yarımcan olan ananı sarsıtdı. O, Əziz həbs olunandan yarım ay sonra oğlunun həbs olunmasına dözməyərək dünyadan köçdü. Bununla

Bu il 95 yaşı tamam olmuş Vidadi Babanlı'nın "Sabaha ismaric" romanı haqqında təəssüratların

Ədəbi, ədəbi sənət incisi...

Əfruz özünü saxlaya bilməyib birdən uşaq təkin hönkürdü:

- Daha dözüüm qalmayıb, tükənib.

- Sakit ol Əfruz, sakit ol. Mən də sənə qonşunam. İkinci mərtəbədə, bu mənzilin üstündə yaşayıram. Körpələrin ağla-sitqalarını, sənənin can yanığı ilə dolu həşirini hər axşam eşidirəm. Gəlmişəm sənə kömək əli uzatmağa, həyanlıq eləməyə. Özünə gəl, mənə eşitməyə çalış.

- Eşidirəm.

Qadın qayıdıb yerində oturdu, təmkinlə sözü davam etdi.

- Mən bu yaxınlığımdakı toxuculuq fabrikinin direktoruyam. Səni orada işə götürməyi fikirləşirəm. Hələ gecə növbəsində işləyəcəksən. Sonrasına baxarıq".

Əfruz xanım Güləbatın xanımın bu təklifini eşidib, bəs uşaqlara kim baxacaq, deyər fikirləşdi. Bunu başa düşən Güləbatın xanım belə deyir: - Uşaqları da nəzərə almışam. Yaxın qonşuluqda qoca qarı yaşayır. Vaxtilə bizim fabrikdə işləyib. Çox mehriban arvaddır, o körpələrə həyanlıq eyləyəcək. İşləyəcəyiniz fabriki də uzaqda deyil, lap yaxındadı. Buradan oraya yüz metr olar, ya olmaz. Arada icazə alıb, körpələrə ayaqüstü baş çəkib, işə qayıda da bilərsən, hə nə deyirsən, razısanmı?

Qadın yarı əmr, yarı məsləhət tərzində söhbətə nöqtə qoydu:

- Razılaşmaq lazımdı. Özgə

də üç uşaqla tək qalmışdım, Şükür Allaha yaxşı adamlar kömək oldular, uşaqları böyütdüm, ev-eşik, övlad-yaşaq sahibi oldular. Mən erkəyün böyümüşəm deyər tək qalırım. Hər kəsə boqazor tağı olmağı özümə sığışdırmıram. Yaman gözəndən uzaq özümü idarə eləyə bilirəm. Gedib özgələrinə də əl tuturam. Neyimə gərəkdir gəlin, ya kürəkən minnəti götürürəm.

Beləliklə həmin gündən qarı gedib bazarlıq edir, uşaqlara özünü isnişdirir. Əfruz xanıma da 3-4 gündən sonra gecələr toxuculuq fabrikində işə başlayır.

Əvvəlcə uşaqlar çox hay-həşir salsalar da getdikcə qarı-nənəylə dostlaşırlar. Hətta Balabacı getdikcə ev işlərində qarı-nənənin tapşırıqlarını yerinə yetirib ona kömək də edir. Çox çəkmir ki, əvvəlcə Balabacı, sonra da Əziz orta məktəbə gedirlər. Onlar orta məktəbdə əla qiymətlərlə oxuyurlar. Lakin Balabacı yedinci sinfə gedəndə artıq anası Əfruz xanıma üzülüb tam əldən düşdüyünə görə toxuculuq fabrikində işləyə bilmirdi. Müəllif ananın sağalmaz xəstəliyə düşərliyini belə qələmə alır.: "Gənc ana candan çox düşmüşdü. Ömrünün qırxıncı ilində yaşı altmışı ötmüş ağbırçək qadına bənzəyirdi. Üzü, alnı qırıqmış, gözlərinin altı torbalanmışdı. Həddindən ziyadə arıqlamışdı. Sağalmaz xəstəlik tapıb iş qabiliyyətini itirmişdi. Ayaq üstə güc-

ləsinin aylıq gəlir-çıxarını ödəyir, adı fabrikin zərbəci işçiləri sırasında çəkilir, bayramlarda, təntənəli şənliklərdə barəsində xoş sözlər söylənir, amma körpəlikdən duyulmuş bəxti açılmır ki, açılır. Müəllif onun səbəbini belə izah edir: qoçaqlığı, işgüzarlığı, xoş rəftarı, tərbiyəsi bəyənilsə də heç bir oğlan ona yaxın düşmür, onunla ailə qurmaq istəməirdi. Ona görə yox ki, Bacı çirkin idi, hər hansı bədən qüsuru yox idi. Əsla! Bacı çox gəşəng, yar-yaraşığı yerində qız idi. Diq-

da bağıri yanıq Bacı tənhalanırdı, gözlərinin kökü sarıla, sarıla təklildən bezikə-bezikə qardaşının yolunu gözləyirdi. Bu vaxt Bacının yeganə təsəllisi qardaşının məhkəmədə dediyi sözləri olur: "Mən qayıdacağam". Nəhayət Əzizin bu sözləri gerçək olur. Sadist və gorbagor Stalin cəhənnəmə vasil olur. Əziz səkkiz ildən sonra həbsdən azadlığa çıxıb, Bakıya gəlir. Amma bacısına verdiyi şad xəbər teleqramında gəlirdi vaxtı ona bildirmir ki, Bacı çox həyacan keçirməsin.

Müəllif qardaşıyla Bacının görüş səhnəsini belə təsvir edir: "Bacı qardaşının qabağına bir xeyli aralıdan aşağı çöküb, dizlər üstə yeridi. Əzizin qollarını qucaqladı. Ucadan həm güldü, həm də ağladı. Kənardakı adamlar bu hərəkəti ağıl çaşqınlığına yozdular. Axı onlar həsrətin gücünü hardan biləydilər" (Qısa bir haşiyəyə çıxım. Doğrudan da Vidadi Babanlı 30-cu, 40-cı, 50-ci illərin repressiyalarının (Bu həm XIX, həm də XX əsirlərə aiddir) doğurduğu faciələrə aiddir. Rəhmətlik anam Gülövşə xanıma da Məsim dayımı günahsız yerə həbs olunub. Stalin öləndən sonra Balabacı kimi onu qarşılamışdı. Məni də haqq söz üstə Tibb institutunda oxuyanda əsgərliyə aparmışdılar. Orda ağır xəstələndən sonra xeyli xəstəxanada müalicə olub əsgərlikdən kəndə qayıdanda, anam Gülövşə xanıma onu də Balabacı kimi qarşılamışdı).

Əziz Əzimli həbsxanadan çıxandan sonra yarımçıq qalan təhsilini tamamlayıb aspiranturaya qəbul edilmişdi, bilyini, bacarığını milli təəssübkeşliyini nəzərə alaraq ona aşağı kurslarda məşqələ keçməyə icazə verilməmişdi. Öz bilik və bacarığını var güvəsiylə tələbələr öyrətdiyinə görə tələbələrinin sevimlisinə çevrilmişdi. Ələxüsusda çiçəyi cırtlamış tələbə qızların diqqət mərkəzində idi.

qət çəkən idi. Kürəyində siyasi damğa-xalq düşməninin qızı sözü ona gözü düşənləri qorxudub qaçırdı. Necə deyərler: evdə un çuvalına tay qaldı, qız ikən qarıdı".

Beləliklə, anası sağalmaz xəstəliyə düşərliyindən Əziz bacısının himayəsində böyüdü, ərşəyə gəldi. Orta məktəbi əla

(ardı gələn sayımızda)